

Ірина Леонідівна ЯРЕМЧУК

викладач,
Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини
вул. Садова, 2, м. Умань, Черкаська обл., 20300, Україна
E-mail: yaremchuk_il@mail.ru
Телефон: +380675882787

ПРОБЛЕМИ ТЕОРІЇ І ПРАКТИКИ ПІДПРИЄМНИЦТВА В УКРАЇНІ

Яремчук, І. Л. Проблеми теорії і практики підприємництва в Україні [Текст] / Ірина Леонідівна Яремчук // Економічний аналіз : зб. наук. праць / Тернопільський національний економічний університет; редкол.: В. А. Дерій (голов. ред.) та ін. – Тернопіль : Видавничо-поліграфічний центр Тернопільського національного економічного університету «Економічна думка», 2014. – Том 15. – № 3. – С. 256--262. – ISSN 1993-0259.

Анотація

Питання становлення і розвитку підприємництва в умовах формування ринкового господарства і інституціональних змін в економіці України набувають неабиякого значення. Формування ринкової системи господарювання в Україні пов'язане із зростанням підприємницької активності в усіх сферах економіки. Розвиток підприємництва потрібен для формування стабільної, конкурентоздатної економіки держави. Дослідженням встановлено, що проблеми просування України шляхом ринкових реформ значною мірою обумовлені саме недооцінкою ролі і значення останнього як структуротвірного елементу ринкової економіки. Відсутність чіткості в розумінні підприємництва зумовлені неоднозначністю і протиріччями вітчизняного законодавства. На основі дослідження сучасних концепцій і тенденцій розвитку підприємництва у світових центрах проаналізовано його стан в Україні і розроблено конкретні пропозиції щодо розвитку і підвищення ефективного використання його потенціалу з метою формування в країні необхідних умов економічного зростання. Чинні на сьогодні визначення підприємництва як явища або концепції функціонального призначення фактично не є вичерпними або універсальними. На основі вивчення сутності явища, аналізу зарубіжного і вітчизняного досвіду сформульовано наше тлумачення поняття. Проте на сьогодні ця теорія все ще залишається не опрацьованою до кінця, що дає можливість наступним дослідникам й надалі вивчати феномен підприємництва та розглядати його через призму різних наук.

Ключові слова: *бізнес; підприємство; ринок; сфера діяльності; результат.*

Ірина Леонидовна ЯРЕМЧУК

ПРОБЛЕМЫ ТЕОРИИ И ПРАКТИКИ ПРЕДПРИНИМАТЕЛЬСТВА В УКРАИНЕ

Аннотация

Вопросы становления и развития предпринимательства в условиях формирования рыночного хозяйства и институциональных изменений в экономике Украины приобретают особое значение. Формирование рыночной системы хозяйствования в Украине связано с ростом предпринимательской активности во всех сферах экономики. Развитие предпринимательства нужно для формирования стабильной, конкурентоспособной экономики государства. Исследованием установлено, что проблемы продвижения Украины путем рыночных реформ в значительной степени обусловлены именно недооценкой его роли и значения как структурообразующего элемента рыночной экономики. Отсутствие четкости в его понимании повлекли неоднозначность и противоречия отечественного законодательства. На основе исследования современных концепций и тенденций развития предпринимательства в мировых центрах проанализировано его состояние в Украине и разработаны конкретные предложения по развитию и повышению эффективного использования его отечественного потенциала с целью формирования в стране необходимых условий экономического роста. Действующие на сегодняшний день определения предпринимательства как явления или концепции функционального назначения фактически не являются исчерпывающими или универсальными. На основе изучения его сущности, анализа зарубежного и отечественного опыта сформулировано наше видение толкования предпринимательства. Однако на сегодняшний день эта теория все еще остается не определенной до конца, что дает возможность

последующим исследователям и в дальнейшем изучать этот феномен и рассматривать его через призму различных наук.

Ключевые слова: бизнес; предпринимательство; рынок; сфера деятельности; результат.

Iryna Leonidivna YAREMCHUK

Lecturer of Pavlo Tychyna Uman State Pedagogical University
Sadova str., 2, Uman, 20300, Ukraine
E-mail: yaremchuk_il@mail.ru
Phone: +380675882787

PROBLEMS OF THEORY AND PRACTICE OF ENTREPRENEURSHIP IN UKRAINE

Abstract

The question of the formation and development of entrepreneurship in terms of market economy formation and institutional changes in the Ukrainian economy has become extremely important. Formation of a market economic system in Ukraine is connected with the growth of business activity in all spheres of the economy. Business development is required for the formation of a stable, competitive state economy. While solving entrepreneurship's problems, the state automatically has solved many problems of the state as a whole. Research has indicated that the problem of Ukraine's promotion at market reforms has largely conditioned by the underestimation of the entrepreneurship's role and importance as a structure-forming element of the market economy. The lack of clarity in understanding the business has contributed to the ambiguity and contradictions in national legislation forming. Based on the study of modern concepts and trends in entrepreneurship's development in the international business centers its state in Ukraine and specific proposals drawing up as for the development and enhance the effective use of the Ukrainian business potential in order to create the necessary conditions for the country's economic growth has been analyzed. Today's valid determination of entrepreneurship as a phenomenon or functioning appointment concept actually has not been exhaustive or universal. Based on the business's nature essence, analysis of foreign and domestic experience as for determining the conceptual apparatus the author has formulated his own understanding of the conceptual definition of entrepreneurship. However, today this theory is still not fully formulated, which has allowed the subsequent researchers to continue studying the phenomenon of entrepreneurship and consider it in the light of the various sciences.

Keywords: business; entrepreneurship; market; sphere of activity; result.

JEL classification: M130

Вступ

Упродовж останніх 23 років в Україні під час реформ в економіці (економіці перехідного періоду) не сталося корінних змін у ринковій трансформації свідомості суспільства, його адаптації до нових умов капіталістичного господарювання.

Суть процесів, що відбувалися в цей період, зводилася здебільшого до необдуманого, хаотичного формування адекватних ринковим умовам інститутів і норм поведінки, утворення ефективного, орієнтованого на ринок сектору постсоціалістичної економіки, перерозподілу на його користь ресурсів з неконкурентоспроможних секторів і господарських ланок.

Видатний економіст ХХ століття, лідер неінституціонального напрямку в економіці Д. Норт писав: «Хоча правила можна змінити за один день, неформальні норми поведінки змінюються поступово. Отже, просте перенесення поведінки політичних і економічних правил з благополучних західних країн з ринковою економікою не є достатньою умовою для досягнення хороших економічних показників» [17]. Основна проблема полягає в нерозумінні з боку державно-управлінських еліт, певної групи учених, самих підприємців і більшості населення суті творчої природи підприємництва, його етичних і моральних принципів, відсутність уявлень про бізнес як про унікальне соціально-економічне явище, яке покликане вирішувати завдання прогресу і цивілізаційного розвитку суспільства.

Істотне значення ролі та місця підприємницької діяльності зумовило постійну увагу дослідників до різних її аспектів. Перші спроби теоретичного осмислення цього явища почалися з XVII століття. Вагомий внесок у дослідження підприємництва протягом XVIII –XIX століття зробили відомі західні вчені Р. Кантільйон, К. Маркс, А. Маршалл, Д. Рікардо, Ж. -Б. Сей, А. Сміт, а на початку ХХ століття – М. Вебер, В. Зомбарт, Ф. Хайєк, Й. Шумпетер та інші.

Проблеми підприємництва в колишньому СРСР практично не вивчалися. Окремі аспекти теоретичних досліджень з питань становлення, розвитку і підтримки підприємництва, в тому числі і малого, знайшли

відображення у роботах українських вчених О. Барановського, З. Варналія, П. Єщенка, А. Кисельова, С. Мочерного, Ю. Ніколенка, Є. Панченка, В. Рибалкіна та інших.

Протягом останніх років в Україні було опубліковано низку робіт, в яких аналізуються конкретні проблеми, а саме: історичні аспекти формування національного підприємництва (С. Злупко, О. Кузьмін), особливості становлення та розвитку малих підприємств в Україні (Н. Беренда, В. Бородюк, М. Долішній, С. Реверчук), функції, види підприємницької діяльності та методи підвищення ефективності функціонування малих форм господарювання (З. Варналій, З. Герасимчук, С. Дзюбик), фінансове обслуговування підприємницької діяльності (Ю. Буряк, М. Крупка).

Представники різних економічних шкіл та течій сформували велику кількість визначень теорії підприємництва, початок якого сягає періоду середньовіччя. Водночас проблеми теорії і практики її дотепер потребують аналізу та неупередженого розгляду.

Мета та завдання статті

Мета та завдання статті полягає у аналізі становлення та розвитку категорії «підприємство», виявленні протиріч його традиційного трактування у науковій і навчальній літературі. Зауважимо, що у законодавчій базі України є конкретне визначення терміну «підприємство», однак більшість учених не погоджуються з таким баченням, адже вважають, що він не повністю розкриває зміст. Саме тому кожен з українських науковців, які розглядали теорію підприємництва, пропонують власне розуміння поняття. Проте на сьогодні ця теорія все ще залишається не сформульованою до кінця, що дає можливість наступним дослідникам й надалі вивчати феномен підприємництва та розглядати його через призму різних наук.

Виклад основного матеріалу

В історії економічної думки відомо багато визначень поняття підприємництва. Дослідники як у минулому, так і нині по-різному його тлумачать, однак ці дефініції не суперечать, а радше доповнюють одна одну, виокремлюючи ту чи іншу характеристику.

Визначення поняття підприємництва має не лише важливе теоретичне, але і практичне значення, оскільки низка норм законодавства застосовна лише до такого роду діяльності. Особливу значущість це має при застосуванні імперативних норм, у тому числі тих, що регламентують санкції за порушення законодавства про підприємство.

Завдяки класикам капіталізму, таким, як А. Сміт, М. Вебер, відомо, що для успішного розвитку підприємець повинен мати деякі моральні основи, громадську і індивідуальну моральну санкцію [11, с. 6]. Так фундамент моделі капіталістичного способу виробництва за А. Смітом – це сумлінна «економічна людина» [11]. Інакше кажучи, при капіталізмі люди повинні чітко розрізняти чесний бізнес (гру за правилами) і нечесний бізнес (зиск за будь-яку ціну).

У радянську епоху прагнення приватного збагачення таврувалося як прояв капіталістичного морального гниття. В українській культурі (у літературі, фольклорі) наріжне для ринкового господарства поняття «гроші» асоціюється головним чином з епітетами «зароблені мозолями» і «трудоим потом». Можна з високим ступенем достовірності стверджувати, що традиційна економічна ментальність, яка еволюційно склалася упродовж багатьох віків, взагалі не знала поняття, які в радянський і пострадянський період економіки пов'язані головним чином з епітетами «скажені», «очманілі» і «брудні» гроші.

У результаті сучасний український підприємець (бізнесмен) є заручником подібних культурологічних стереотипів і упереджень. Йому апіорі доводиться знаходитися в моральному вакуумі, під тиском потужного осудливого натиску з боку суспільства. Вже від початку він повинен усвідомлювати себе особою, що стоїть за лінією загальноприйнятих моральних норм. При цьому український бізнесмен стає жертвою (незалежно від своєї особистої поведінки) культурного стереотипу співгромадян – легалізованим «злодієм» і «шахраєм». Заздалегідь «засуджений», він з легкістю може здійснювати і протиправні дії, стаючи суб'єктом тіньової економіки. При цьому він зовсім не соромиться діяти проти інтересів суспільства – це зовсім не шкодить його діловій репутації. Суспільство (в особі держави і його окремих громадян) також не обмежує себе в контрзаходах проти підприємців.

Навіть поверхневий аналіз етимології слів «бізнес» і «підприємство» вказує на некоректність і неприпустимість їх взаємозамінюваності в науковій і тим більше – в навчальній літературі (тобто в літературі, покликаній формувати світогляд). Бізнес – від англ. business – справа. Відповідно, бізнесмен (businessman) – це ділова людина (семантичне значення – людина справи, людина, що творить). Підприємство – entrepreneurship (англ.). Найбільш уживаний варіант – enterprise (англ.) – підприємство, заповзятливість, сміливість, ініціатива.

Багато особливостей сучасного українського підприємництва і його економіко-тіньової складової кореняться в радянському минулому. У кінці 1980-х років розпочався процес офіційної легалізації підприємницької діяльності. У 1987 р. був прийнятий і в червні 1988 р. вступив у дію Закон «Про

кооперацію в СРСР». Зазначеним законом було дозволено створювати приватні підприємницькі структури у вигляді кооперативів, що спричинило їх створення при державних підприємствах та організаціях. Це призвело до того, що керівництво створювало кооперативи як власні комерційні структури при державних підприємствах, якими вони керували на той час [9]. Прийняті Верховною Радою України закони, укази президента і постанови уряду загалом були спрямовані на створення приватно-підприємницької економіки і передачу значної частини державного майна у власність громадян. Це сприяло тому, що саме у 1990-і роки так зване підприємництво досягло гіпертрофованих масштабів (більшість перейшло у сферу тіньової економіки) та зачепило практично усі сфери життя суспільства. За даними різних джерел, на думку більшості експертів з цієї проблеми, найвищими темпами тіньова економіка в Україні розвивалася в період «прихватування» у 1992 р. і становила 80 % українського ВВП [8, с. 101].

За розрахунками Ю. Прилипко, рівень підприємницького тіньового сектору до офіційного ВВП збільшився від 21,5 % у 1991 р., до приблизно 68,7 % у 1997 р., а в 2001 р. він становив 44 % [10, с. 17].

Entrepreneuriat (антрепренерство) – поняття, введене в науковий обіг Р. Кантільоном на початку XVIII століття, яке означає будь-яку діяльність, пов'язану з ризиком [14]. У подібному підході немає протиріч у зв'язку з тим, що в традиційних і аграрних товариствах склалося уявлення про підприємництво як про ризиковану справу; воно було таким широким, що містило не лише торговельну справу, але і військові походи, насильницьке привласнення, розбої, шахрайство і піратство. При цьому Р. Кантільон розглядав підприємницький дохід як плату за подібні ризики. Аналогічні погляди на природу підприємництва можна знайти і в більш ранній період – у судженнях Арістотеля про мореплавання як про рибальство і піратство, які потрібні як джерела харчування.

Таким чином, критерій ризику завжди був і залишається домінуючим при визначенні і оцінці підприємництва. Але при цьому необхідно відрізнити ризик обдуманий, раціональний і виправданий від авантюрного, шахрайського і злочинного. Слід зазначити, що погляди на те, що слід рахувати добросовісною, а що недобросовісною господарською діяльністю, так само змінювалися з часом. Так у колоніальний період первинного накопичення капіталу, окрім піратства, процвітала работоргівля і конфіскація земель туземного населення. Усі ці форми підприємництва вважалися цілком допустимими і нормальними для країн-метрополій. Проте прагнення отримати велику підприємницьку вигоду завжди підштовхувало до ризику, що межує з авантюрою, який, як правило, закінчувався не лише порушенням законів, але і повною відмовою від будь-яких морально-етичних норм, релігійних і культурних засад.

У зв'язку з цим не втратило своєї актуальності висловлювання К. Маркса про роль норми прибутку в підприємницькій діяльності, яке міститься в його праці «Капітал»: «Забезпечте 10 відсотків, і капітал згоден на всяке застосування, при 20 відсотках він стає жвавим, при 50 відсотках позитивно готовий зламати собі голову, при 100 відсотках він зневажає усі людські закони, при 300 відсотках немає такого злочину, на який він не ризикнув би, хоч би під страхом шибениці» [5].

При визначенні поняття «підприємництво» необхідно виходити з теоретичної економічної основи, що пояснює його сутність. Як слушно зазначає німецький учений Петер Верхан, «важко знайти таку ж складну і неоднозначну сферу діяльності, як підприємництво. У ринковому господарстві воно реалізується на перехресті економіки, політики, техніки, юриспруденції, психології й етики» [2, с. 5].

При визначенні теоретичної основи підприємництва чимало провідних економістів світу концентрують увагу на підприємстві як процесі, що має інноваційний характер, відбувається постійно і цілеспрямовано. Такий підхід до розуміння підприємництва є найбільш виправданим (порівняно з іншими поясненнями сутності і важливості підприємництва), оскільки дає змогу підкреслити динаміку підприємництва як діяльності.

Розвиток процесу наукового осмислення підприємництва пройшов «три хвилі» у розвитку теорії підприємницької функції. «Перша хвиля», яка виникла у XVIII ст., була пов'язана з концентруванням уваги на несенні підприємцем ризику (Р. Кантільон, Г. Мангольдт, Ф. Найт, Й. Тюнен) [7].

«Друга хвиля» у науковому осмисленні підприємництва пов'язана з розумінням інноваційності як його основної характерної риси (Й. Шумпетер). «Третя хвиля» – з обґрунтуванням поліфункціональної моделі підприємництва і відрізняється концентруванням уваги на особливих якостях підприємця (І. Кірцнер, Л. Мізек, Ф. Хайєк). Сучасний етап розвитку теорії підприємницької функції зараховують до «четвертої хвилі», поява якої пов'язується з переносом акценту на управлінський аспект в аналізі дій підприємця, у тому числі внутрішньофірмовому підприємстві [1, с. 13-15].

На нашу думку, узагальнюючи різні точки зору стосовно теорії підприємництва, важливо зауважити наступне. Більшість дослідників підтримують концепцію Й. Шумпетера (У. Баумоль, П. Дракер) про велике значення новаторської функції підприємця, ролі підприємства в інноваційному процесі. Згідно з визначенням Й. Шумпетера, підприємець – той, хто по-новому поєднує, використовує ресурси. На його думку, підприємець – це новатор, який руйнує сформовану економічну рівновагу, стимулюючи її розвиток.

Відомий американський економіст П. Дракер, один з творців сучасної теорії менеджменту, вважає, що нові технології – це не тільки нові матеріали, електроніка, біотехнологія, але й нове підприємницьке управління, що часто має більший вплив на прогрес, ніж нові винаходи [15, с. 11].

Підприємництво в зарубіжній економічній літературі за останні декілька десятиліть трактувалося і нині розуміється дуже різноманітно: і як «тип поведінки», і як «творчий акт», і як «динамічний процес» і тому подібне. Незважаючи на привабливість визначення підприємництва як процесу, впадає у вічі упущення низки його специфічних рис, що дозволяють відрізнити його від інших видів діяльності. Цілком зрозуміло, що якщо досвід описів і визначень підприємництва в розвинених країнах складає декілька десятиліть, то у вітчизняній літературі і літературі інших країн, що здійснюють трансформацію до ринкової економіки, – декілька років. Проте тут також існує безліч різних визначень поняття «підприємництво», які можуть бути розділені на юридичні і наукові.

Так, професор Маршавін Ю. М. вважає що підприємницька діяльність вбирає в себе і організацію виробництва, і маркетинг, разом із рекламою і ціновою політикою, і менеджментом і управлінням фінансами [6, с. 18].

На думку Виноградської А. М., у ринковій економіці підприємництво – це основний вид самостійної господарської діяльності, яка здійснюється юридичними та фізичними особами. Вона спрямована на досягнення очікуваного результату (одержання прибутку або підприємницького доходу) шляхом найкращого використання трудових, матеріальних, фінансових та інформаційних ресурсів при повній майновій відповідальності за результати своєї діяльності і одержанні свідоцтва про державну реєстрацію [3, с. 18].

Визначення поняття «підприємництво» дається в ст. 1 Закону України «Про підприємництво»: «Підприємництво – це безпосередня самостійна, систематична, на власний ризик діяльність по виробництву продукції, виконанню робіт, наданню послуг з метою отримання прибутку, яка здійснюється фізичними та юридичними особами, зареєстрованими як суб'єкти підприємницької діяльності у порядку, встановленому законодавством. Створення (заснування) суб'єкта підприємницької діяльності – юридичної особи, а також володіння корпоративними правами не є підприємницькою діяльністю, крім випадків, передбачених законодавством».

Згідно з Господарським кодексом України – господарська діяльність, що здійснюється для досягнення економічних і соціальних результатів та з метою одержання прибутку, є підприємництвом, а суб'єкти підприємництва – підприємцями.

Таким чином, погляди на підприємництво і підходи до оцінки його важливих функцій в економічному механізмі сучасного капіталізму відрізняються різноманітністю точок зору і теоретичних тлумачень. Тут і суто економічні функції підприємництва (ризик, освоєння і реалізація нововведень, роль специфічного «четвертого» фактора виробництва і т. д.), соціально-економічна роль підприємця (нові підходи до управління, нові комбінації ресурсів, загальний підхід як до феномену господарювання, що вбирає в себе гамму соціальних, психологічних, організаційних і суто економічних характеристик, що виокремлюють його серед інших явищ і інститутів капіталізму).

Підхід, що трактує підприємництво як процес створення і управління малим бізнесом, переважно застосовується в країнах, що знаходяться на більш ранніх етапах економічного розвитку. Відповідно до цього підходу, в економіці, що базується на використанні уже існуючих і легко доступних ресурсів (матеріальних, трудових, технічних), роль підприємця як менеджера більш важлива, ніж роль інноватора.

Дослідженням встановлено, що чинні на сьогодні визначення підприємництва як явища або концепції функціонального призначення фактично не є вичерпними або універсальними. Частина з них просто заперечують одне одного, частина – доповнюють. На основі вивчення сутності підприємництва, аналізу зарубіжного і вітчизняного досвіду сформулюємо власне розуміння понятійного тлумачення підприємництва: «підприємництво – самостійна організаційно-господарська діяльність на основі новаторства при виробництві нових або старих товарів із застосуванням нових методів, нових видів сировини, ринків збуту тощо з метою отримання прибутків і самореалізації власної мети і підвищення власного та суспільного добробуту».

У сучасних умовах зацікавленість підприємців доповнюється новими моментами. Їхній особистий інтерес все більше поєднується з колективним (громадським) інтересом фірми та суспільства загалом.

Важливе значення для розвитку підприємництва має також зміна умов конкуренції. Це і прискорення нововведень, і пошук висококваліфікованих кадрів, і прагнення догодити споживачеві, і зміцнення соціального статусу компанії. Очевидно, що виграти цю боротьбу можуть лише ті компанії, які орієнтуються на інновації, створення умов для творчої праці свого персоналу, пошук шляхів постійного удосконалення своєї діяльності, тобто на все те, що відповідає підприємницькому типу господарської поведінки. Іншими словами, сучасні умови конкуренції сприяють поширенню і стимулюють корпоративне підприємництво. Сьогодні від «наявності критичної маси» підприємців на чолі та всередині фірми безпосередньо залежить їх конкурентоздатність [12, с. 20].

Спалах підприємницької активності є також результатом створення урядами багатьох західних країн здорового підприємницького соціально-економічного клімату, який ефективно впливає на розвиток підприємництва, а саме:

- застосування пільгового оподаткування, що стимулює відкриття нових малих підприємств і сприяє притоку в цю сферу діяльності інвестицій;
- створення сильної інфраструктури підтримки підприємництва (інноваційних банків, упроваджувальних центрів, бізнес-інкубаторів, консультативних центрів з питань управління, маркетингу, реклами, курсів підготовки підприємців і навіть спеціальних господарських органів з питань підприємництва);
- наявність системи захисту промислової та інтелектуальної власності, дія якої розповсюджується і на продукцію та методи ділової активності і т. п. ;
- спрощення процедур регулювання підприємницької діяльності з боку державних органів (скорочення форм звітності, полегшення правил реєстрації);
- формування в суспільстві авторитету підприємницької діяльності, розгляд господарського успіху як однієї із вищих соціальних цінностей і водночас терпимість до підприємницьких невдач.

Висновки та перспективи подальших розвідок

Розвиток підприємництва в Україні гальмують надто високі податки, корумпованість державних чиновників, недосконале і нестабільне законодавство, високі відсоткові ставки за кредит, захоплення більшої частини ринку іноземними фірмами, низька платоспроможність населення.

Відсутність стабільної, науково обгрунтованої економічної політики держави, у т. ч. – політики підтримки підприємництва, передусім малого, не сприяє його розвитку. Така підтримка в 90-х рр. ХХ ст. – на початку ХХІ ст. має здебільшого декларативний характер.

В Україні не забезпечено належних правових умов підприємницької діяльності: 1) ефективної та стабільної законодавчої бази; 2) розвинутого антимонопольного законодавства і достатніх механізмів його реалізації; ефективної системи захисту інтелектуальної власності (винаходів, патентів, ліцензій та ін.).

Зростанню підприємництва перешкоджає приватизація, наявність значного тіньового сектора економіки та відсутність розвинутої інфраструктури підтримки підприємницької діяльності (консультаційних центрів з питань управління підприємством, курсів і шкіл підготовки підприємців, інноваційних центрів тощо). Важливими умовами підприємницької діяльності в інших сферах є: стабільна політична ситуація; позитивна суспільна думка про діяльність підприємців; належний рівень культури (етики ділових відносин, духовних цінностей суспільства у цій сфері).

Список літератури

1. Бусыгин, А. В. *Предпринимательство [Текст] / А. В. Бусыгин – М. : Инфа, 1998, – 608 с.*
2. *Верхан, П. Х. Підприємець: його економічна функція та суспільно-політична відповідальність [Текст] / Петер Х. Верхан ; [пер. з нім. М. Климента]. – К. : АО «Кодр», 1994. – 60 с.*
3. *Виноградська, А. М. Основи підприємництва: навчальний посібник. [Текст] : друге видання, перероб. і допов. / А. М. Виноградська. – К. : Кондор, 2008. – 544 с.*
4. *Курмаєв, П. Ю. Пріоритетні напрями державного регулювання підприємницької діяльності в Україні / П. Ю. Курмаєв // Економіка України : інноваційна складова розвитку : [колективна монографія] / За заг. ред. В. Ф. Бєседіна, А. С. Музиченка. – Умань : УДПУ, НДЕІ, 2013. – С. 215–218.*
5. *Маркс, К. Капітал. Критика политической экономики [Текст] / Карл Макс – М. : Политиздат, 1967. – Т. I. – 770 с.*
6. *Маршавін, Ю. М. Підприємництво, як фактор розвитку зайнятості населення [Текст] / Ю. М. Маршавін – К: ІПКДСЗУ, 2004. – 234 с.*
7. *Найт, Ф. Понятие риска и неопределенности / Фрэнк Найт [Текст] // Thesi – вып. 5, 1994. – С. 26-27*
8. *Ослунд, А. Рентоориентированное поведение» в российской переходной экономике [Текст] / А. Ослунд // Вопр. экономики. – 1996. – №8. – С. 100-101.*
9. *Приймак, О. В. Соціально-економічні причини виникнення тіньової економіки в Україні [Електронний ресурс] / О. В. Приймак. – Режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Staptp/2009_42/files/42_20Priymak.pdf.*
10. *Прилипко, Ю. Моніторинг стану тіньового сектора економіки України та його впливу на основні макроекономічні показники [Текст] / Ю. Прилипко // Економ. часоп. – XXI. – 2002. – №5. – С. 16-18.*
11. *Смит, А. Исследование о природе и причинах богатства народов [Текст] / Адам Смит – М. : Эксмо, 2007. – 85 с.*
12. *Соболь, М. С. Предпринимательство (начало бизнеса) [Текст] / М. С. Соболь – К. : Вентур, 1994. – 176 с.*

-
13. Хайек, Ф. Конкуренция как процедура открытия [Текст] / Ф. Хайек // МЭ и МО. – 1984. – № 12. – С. 7 – 14.
 14. Холопов, А. В. История экономических учений [Текст] / А. В. Холопов – М. : Эксмо, 2009. – 464 с.
 15. Частное предпринимательство: основные понятия, теория и практика [Текст] : учебное пособие / под ред. И. Г. Минервина]. – М. : ЦНИИ «Электроника», 1994. – 144 с.
 16. Шумпетер, Й. А. Теория экономического развития [Текст] / Й. А. Шумпетер – М. : Прогресс, 1992. – 336 с. – (исследования предпринимательской прибыли, капитала, кредита, процента и цикла конъюнктуры).
 17. North, D. C. *Economic Performance Through Time* [Текст] / D. C. North // *The American Economic Review*. – 1994.
 18. Weber, M. *General Economic History* [Текст] / M. Weber. – New Brunswick, London: Transaction Publishers, 1995.

References

1. Busygin, A. V. (1998). *Entrepreneurship*. Moscow: INFRA-M.
2. Verhan, P. X. (1994). *Entrepreneur : its economic function and social and political responsibility*. Kyiv : Kodra.
3. Vynogradskaja, A. M. (2008). *Fundamentals of Entrepreneurship*. Kyiv: Condor.
4. Kurmayev, P. U. (2013). *Priorities government regulation of business activity in Ukraine. Economy of Ukraine : an innovative component*. Uman: USPU, NDEI.
5. Marx, K. (1967). *Capital. Critique of Political Economy*. Moscow : Politizdat.
6. Marshavin, M. (2004). *Entrepreneurship as a factor of employment*. Kyiv: IPKDSZU.
7. Knight, F. (1994). *The concept of risk and uncertainty*.
8. Aslund, A. (1996). *Oriented behavior "in the Russian transition economy. Issues of economy*, 8, 100-101.
9. Primak, A. (2009). *Socio-economic causes of the shadow economy in Ukraine*. Retrieved April 15, 2014, from http://www.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Staftp/2009_42/files/42_20Priymak.pdf.
10. Prylypko, J. (2002). *Monitoring of the informal sector of Ukraine's economy and its impact on key macroeconomic indicators*. *Ekonomichnyy chasopys*- XXI, 5, 16-18.
11. Smith, A. (2007). *Inquiry into the Nature and Causes of the Wealth of Nations*. Moscow: Penguin Books.
12. Sobol, M. S. (1994). *Entrepreneurship (starting a business)*. Kyiv : Ventura.
13. Hayek, F. (1984). *Competition as a discovery procedure*. *ME and MO*, 12, 7-14.
14. Holopov, A. V. (2009). *History of Economic Thought*. Moscow: Penguin Books.
15. Minervina, I. G. (1994). *Private enterprise : basic concepts , theory and practice*. Moscow: CRI "Electronics".
16. Schumpeter, J. A. (1992). *The Theory of Economic Development*. Moscow: Progress Publishers.
17. North, D. C. (1994). *Economic Performance Through Time. The American Economic Review*.
18. Weber, M. (1995). *General Economic History*. New Brunswick, London: Transaction Publishers.

Стаття надійшла до редакції 21.02.2014 р.